

Міністерство оборони України

Головне управління морально-психологічного забезпечення ЗС України

Національний університет оборони України імені Івана Черняховського

Гуманітарний інститут

Національна академія педагогічних наук України

Інститут психології імені Г.С. Костюка

ФІЛОСОФСЬКО-СОЦІОЛОГІЧНІ ТА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ОСОБИСТОСТІ ДО ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ В ОСОБЛИВИХ УМОВАХ

Матеріали науково-практичної конференції

5 листопада 2020 року

Київ-2020

МІНІСТЕРСТВО ОБОРОНИ УКРАЇНИ
ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗС УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ОБОРОНИ УКРАЇНИ ІМЕНІ ІВАНА ЧЕРНЯХОВСЬКОГО
ГУМАНІТАРНИЙ ІНСТИТУТ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПСИХОЛОГІЇ ІМЕНІ Г.С. КОСТЮКА

**ФІЛОСОФСЬКО-СОЦІОЛОГІЧНІ
ТА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ
ОСОБИСТОСТІ ДО ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ
В ОСОБЛИВИХ УМОВАХ**

Матеріали науково-практичної конференції
5 листопада 2020 року

Електронне видання

УДК: 159.9.(355).1

Філософсько-соціологічні та психолого-педагогічні проблеми підготовки особистості до виконання завдань в особливих умовах (5 листопада 2020 р.). Міністерство оборони України, Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Київ : НУОУ, 2020. 333 с.

До збірника увійшли тези доповідей, що містять теоретичні та практичні результати наукових досліджень і розробок учасників науково-практичної конференції, присвячені проблемам підготовки особистості до виконання завдань в особливих умовах психологічної допомоги, соціальної та медико-психологічної реабілітації учасників операції Об'єднаних сил, правового забезпечення, вдосконалення системи військової освіти.

Матеріали подані у авторській редакції. Відповідальність за науковий та літературний зміст опублікованих матеріалів несуть їх автори. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії.

Збірник матеріалів підготовлено до друку кафедрою суспільних наук Гуманітарного інституту Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського.

Електронний варіант збірника розміщено на сайті електронної бібліотеки НУОУ: <http://adl.mil.gov.ua>

При передруку публікацій посилання на збірник обов'язкове.

Редакційна колегія:

Осьодло Василь Ілліч

начальник гуманітарного інституту Національного університету оборони імені Івана Черняхівського, доктор психологічних наук, професор, заслужений працівник освіти України, полковник (голова редакційної колегії).

Хміляр Олег Федорович

начальник кафедри суспільних наук Національного університету оборони імені Івана Черняхівського, доктор психологічних наук, доцент, полковник (заступник голови редакційної колегії).

Москальов Ігор Олександрович

начальник науково-дослідної лабораторії (соціально-гуманітарних проблем) кафедри суспільних наук Національного університету оборони імені Івана Черняхівського, доктор філософії у галузі соціальних та поведінкових наук зі спеціальності психологія, підполковник

Солошенко Наталія Віталіївна

старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії (соціально-гуманітарних проблем) кафедри суспільних наук Національного університету оборони імені Івана Черняхівського

ЗМІСТ

Вітальне слово начальника Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського доктора військових наук, старшого дослідника, генерал-лейтенанта Анатолія Сиротенка	8	
Вітальне слово заступника начальника Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, кандидата психологічних наук, генерал-майора Сергія Поздишева	9	
Авраменко Д.О.	Симптоми стресу та механізми, що призводять до стресових розладів	10
Авраменко М.В.	Вплив стресу на мотивацію працівників та їх працездатність	12
Адаменко Л.С.	Профілактика наслідків стресових розладів за допомогою копінг-стратегій	14
Алещенко В.І.	Роль гуманітарної освіти у формуванні професійної компетентності офіцера	15
Апальков В.В.	Символічна мімікрія – універсальний засіб регуляції поведінки військовополонених	19
Арістархова А.М.	Досвід передових країн НАТО, щодо комплектування Збройних Сил України військовослужбовцями військової служби за контрактом	21
Ахмедов Б.Ф.	Організація оцінювання суспільно-політичної обстановки в операційній зоні з урахуванням вимог оперативних стандартів НАТО	25
Бейкун А.А.	Динаміка змісту понятійно-правових категорій «інформаційної/ кібернетичної безпеки» та «інформаційного/ кібернетичного тероризму» у програмних документах та нормативно-правових актах України та провідних країн світу	26
Близнюк М.Д. Ельшєвський Б.М. Іванов В.І. Назаренко І.І. Волошин В.Д.	Ризикорієнтований підхід в структурі індикативного планування в управлінні охороною здоров'я населення України під час надзвичайних ситуацій воєнного характеру	32
Бєвз В.М.	Залучення військового капелана до збереження психічного здоров'я учасників операції Об'єднаних сил	33
Бєланов К.О.	Подолання негативних психологічних наслідків бойового стресу через заходи психологічної реабілітації	36
Богомаз В.В.	Кваліфікація збройних конфліктів	38
Бондарев Г.В. Дичко О. О.	Психологічні наслідки воєнних конфліктів та соціально-психологічна реабілітація учасників бойових дій	42
Борискіна М.О.	Морально-психологічний стан як один із основних чинників успішного виконання бойового завдання	45
Будагьянц Л.М.	Соціальний світогляд та освіта для XXI століття	47
Бучковська В. І. Євстафієва Ю.М.	До історії використання собак у військовій справі	49
Вархола Р.І.	Бойовий стрес, психологічні детермінанти його виникнення	50
Василенко С.В.	Особливості організації психологічного забезпечення підготовки та застосування військ (сил) Збройних Сил України з урахуванням досвіду антитерористичної операції та операції Об'єднаних сил	53
Васюра Є.Г.	Поняття військових та воєнних злочинів, особливості їх розмежування відповідно до законодавства України	54
Вахняк В.А.	Психологічна компетентність як базовий чинник збереження психічного здоров'я військовослужбовців	57

<i>Ганджа В.С.</i>	Сучасний стан збереження психічного здоров'я у Збройних Силах України на основі досвіду провідних держав-членів НАТО	60
<i>Гаркун А.В.</i>	Проблемні питання щодо строку (терміну) проведення службового розслідування, передбаченого статтею 85 дисциплінарного статуту Збройних Сил України	63
<i>Гнедюк Н.І.</i>	Порядок проведення психологічної допомоги та реабілітації учасників операції Об'єднаних сил	64
<i>Грилюк С.М.</i>	Кінезіологічна психокорекція	67
<i>Гуменюк В.А.</i>	Принципи, завдання і види проведення міжнародних операцій з підтримання миру і безпеки	68
<i>Дзюбчук Р.В.</i>	Історія становлення та розвитку проектного навчання в США	72
<i>Дикун В.Г.</i> <i>Українець В.М.</i>	Оцінювання своїх військ в інтересах морально-психологічного забезпечення відповідно до стандартів НАТО	75
<i>Дорош В.М.</i> <i>Воробей О.В.</i> <i>Воробей І.О.</i> <i>Ткаченко А.Є.</i>	Хірургічне лікування переломів груднини на ранньому госпітальному етапі, як компонент стабілізації грудинного каркасу при поєднаній травмі	79
<i>Древіцька О.О.</i> <i>Філатова О.А.</i>	Підвищення стресостійкості військовослужбовців	80
<i>Дробіна І.О.</i> <i>Бачінський В.А.</i>	Психосемантика бойового наказу	84
<i>Дорошук М.Ю.</i>	Організація взаємодії в інтересах морально-психологічного забезпечення оборонного бою окремої механізованої бригади	88
<i>Заріцький Т.Б.</i>	Психологічні особливості бойової підготовки військовослужбовців Десантно-штурмових військ	90
<i>Зембицький О.О.</i>	Деякі особливості психофізіологічного впливу професійної діяльності військових моряків на їх особистість	92
<i>Іванова Н.Г.</i>	Мотиваційні стратегії конструктивних дій військових фахівців в екстремальних умовах	95
<i>Ілющенко С.Ю.</i>	Проблема дослідження рефлексивних механізмів	97
<i>Калінін І.М.</i>	Актуальні проблеми психологічної допомоги та реабілітації учасників операції Об'єднаних сил	100
<i>Каменюк Ю.В.</i>	Психологічні умови формування патріотизму особистості в контексті сучасних гібридних війн	103
<i>Карпенко М.І.</i>	Роль правової роботи в забезпеченні законності і правопорядку у Збройних Силах України	108
<i>Кіричевська Е.В.</i>	Стратегіальна організація як базовий принцип військово-професійної діяльності	113
<i>Кириченко А.В.</i>	Психологічна підготовка як один із ключових способів впливу на формування та розвиток психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ Збройних Сил України до виконання завдань за призначенням	117
<i>Кіщук Л.А.</i>	Медико-психологічна реабілітація учасників бойових дій в сучасних умовах	120
<i>Клочко А.О.</i>	Інформаційно-освітнє середовище закладу освіти як фактор ефективності підготовки військових фахівців	123
<i>Коваленко О.В.</i>	Внутрішні комунікації як складова стратегічних комунікацій та як напрямок інформаційно-пропагандистського забезпечення у Збройних Силах України	125
<i>Ковальчук О.П.</i> <i>Авраменко Д.О.</i>	Поведінкові реакції військовослужбовців на стрес	127

Ковальчук О.П. Мороз Р.А.	Реакції бойового стресу у військовослужбовців	129
Ковтун О.В.	Імплементация міжнародного гуманітарного права в систему національного законодавства України як один із важливих елементів в організації правової роботи у Збройних Силах України	130
Корня Л.В.	Теоретичний аналіз проблеми бойового стресу	134
Корольчук М.С. Корольчук В.М.	Психологічні особливості професійного здоров'я в сучасних умовах	136
Кравченко В.В.	Сучасні наукові уявлення про психологічні стани, їх класифікація та основні підходи до вивчення	138
Кривенко О.В. Фалко В.В.	Роль правового забезпечення взаємодії органів військового управління у секторі безпеки і оборони України	143
Кривенко О.В. Черній М.П.	Правове регулювання діяльності військової служби правопорядку у Збройних Силах України в умовах надзвичайного стану	145
Крилов О.О.	Душпастирська опіка військовослужбовців як один із шляхів реалізації внутрішньо-комунікаційної роботи в Збройних Силах України	151
Кримець Л.В.	Гендерна політика НАТО. Практика впровадження в національний контекст	153
Кузовков С.О.	Мозковий штурм – інструмент зміни мислення сучасного українського офіцера	157
Кузіна В.Д.	Актуальні проблеми організації правової роботи у Збройних Силах України	159
Кучерява Т.О.	Індивідуально-психологічні характеристики танкістів з різним рівнем надійності	162
Лобода Ю.О.	Філософія воєнної історії в системі професійної військової освіти	164
Лисенко Д.П.	Довіра як інструмент професійно-психологічного впливу командира на підлеглих в бойових умовах	165
Литвиненко С.А.	Актуальні проблеми здійснення професійно-психологічного відбору серед військовозобов'язаних, які плануються до призначення на офіцерські посади	167
Марчик Ю.П.	Цільова психологічна підготовка військовослужбовців Десантно-штурмових військ Збройних Сил України до ведення рейдових дій.	170
Медвідь Л.П.	Реалізація конституційних обов'язків військовослужбовців у контексті їх правового статусу	173
Мозальов В.Є.	Методологія оцінювання морально-психологічного стану особового складу військ	177
Москальов І.О.	Підготовка офіцерів-артилеристів до виконання вогневих завдань як психологічна проблема	179
Мельник Я.І.	Умови успішної профілактики міжособистісних конфліктів у процесі педагогічної взаємодії	181
Мулява В.Д.	Фактори морально-психологічної готовності особового складу військових частин (підрозділів) до виконання завдань за призначенням	182
Назаренко І.І. Іванов В.І. Кузьмін В.М.	Визначення готовності лікарів загальної практики - сімейної медицини до надання психологічної допомоги пацієнтам в умовах надзвичайної ситуації техногенного характеру	184

<i>Невальонний Є.О.</i>	Морально-психологічний стан особового складу як основний критерій ефективності внутрішньо-комунікаційної роботи у Збройних Силах України	186
<i>Нестеренко Н.В.</i>	Управлінська культура сержантів Сухопутних військ Збройних Сил України	188
<i>Недвиги О.В.</i>	Особливості психічних станів військовослужбовців під час участі у бойових діях.	190
<i>Несевря О.А.</i>	Психологічна робота з військовослужбовцями, які повернулися після виконання завдань в районі проведення операції Об'єднаних сил	192
<i>Нікітов В.В.</i>	Психічне здоров'я військовослужбовців та психологічна реабілітація учасників АТО	194
<i>Новікова В.Г.</i>	Історичні аспекти комплектування військ особовим складом	196
<i>Олійник В.О.</i>	Психологічна реабілітація у Національній гвардії України	200
<i>Олійник Л.В.</i>	Військова освітологія як основа освітньої діяльності вищого військового навчального закладу	203
<i>Олійник Т.Р.</i>	Фейк як подразник фрустраційних емоцій у військовослужбовців	207
<i>Онопрієнко Р.</i>	Необхідність психологічної підготовки особового складу аварійно – рятувальних підрозділів ДСНС та інших військових формувань, який залучається до ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій	208
<i>Островська К.О.</i>	Європейські психотерапії у роботі з травмами війни	213
<i>Осьодло В.І. Зубовський Д.С.</i>	Взаємозв'язок посттравматичного зростання учасників бойових дій з індивідуально-психологічними характеристиками	216
<i>Павлушенко С.М.</i>	Дослідження феномену фрустрації в контексті професійної діяльності військовослужбовців Сил спеціальних операцій	219
<i>Пайонок С.В.</i>	Засоби масової інформації як компонент гібридної війни – прийоми впливу та маніпулювання	222
<i>Пашинський В.Й. Панасевич Л.А.</i>	До питання правового регулювання діяльності складових сил оборони	225
<i>Перетятко Д.О.</i>	Обґрунтування рекомендацій щодо удосконалення комунікаційних технологій налагодження зв'язків з органами державної влади, політичними та громадськими організаціями, засобами масової інформації в інтересах виконання військовими (силами) завдань за призначенням	227
<i>Петляєв С.П.</i>	Психологічна робота з військовослужбовцями – учасниками ООС	230
<i>Піскун І.І.</i>	Законодавче забезпечення участі збройних сил України в проведенні операції Об'єднаних сил	232
<i>Поп'юк Л.В.</i>	Система внутрішніх комунікацій та інформаційного супроводу (інформаційно-пропагандистського забезпечення) у Збройних Силах України як компонента системи стратегічних комунікацій (за досвідом провідних країн НАТО)	235
<i>П'янківська Л.В.</i>	Психологічні моделі і техніки посттравматичного зростання військовослужбовців	238
<i>Рибчук О.О. Вінтоняк В.Ф.</i>	Суб'єкт – суб'єктні відносини у процесі підготовки військових лідерів в умовах ВВНЗ	242
<i>Рудих В.Б.</i>	Соціальні уявлення про війну та мир молоді луганщини та чернігівщини	244

<i>Савоткін Д.М.</i>	Актуальні проблеми організації правової роботи у Збройних Силах України	246
<i>Слободяник В.І. Сірко Р.І.</i>	Формування самозбережувальної поведінки у майбутніх фахівців ризиконебезпечних професій -теоретичне дослідження	249
<i>Смірнова Т.М.</i>	Емоційне вигорання, як фактор ризику для психічного здоров'я військовослужбовців в умовах особливого періоду функціонування Збройних Сил України	251
<i>Ступак Д.Б.</i>	Актуальні проблеми реалізації військовим командуванням своїх повноважень із запровадження та забезпечення правового режиму воєнного стану	253
<i>Сидоров К.І.</i>	Особливості морально-психологічного забезпечення підрозділів зенітних ракетних військ Повітряних сил Збройних Сил України під час відновлення боєздатності	257
<i>Скрибець В.В.</i>	Інформаційна складова гібридної війни РФ проти України через призму фейків та маніпуляцій	259
<i>Скрипнікова В.О.</i>	Методологічні підходи до моделювання процесу розвитку міжкультурної компетентності	262
<i>Скрипніченко А.А.</i>	Проблема формування професійної майстерності майбутнього викладача вищої військової школи	264
<i>Соломка Е.Т.</i>	Окремі аспекти збереження психічного здоров'я особистості	265
<i>Солошенко Н.В.</i>	Особливості збереження психічного здоров'я військовослужбовців – учасників операції Об'єднаних сил	269
<i>Старокінь В.В.</i>	Інформаційне забезпечення операції Об'єднаних сил (антитерористичної операції) як комунікаційно-контентна проблема	272
<i>Стасюк В.В.</i>	Інформаційно-психологічна зброя як засіб ведення інформаційно-психологічної війни	274
<i>Сулятицький І.В.</i>	Соціопсихічні кореляти збереження психічного здоров'я учасників операції Об'єднаних сил	276
<i>Сушинський О.Р.</i>	Психологічна реабілітація учасників бойових дій потребує комплексного державницького підходу	280
<i>Талаур С.Є.</i>	Формування компонент освітньо-професійної програми для підготовки фахівців морально-психологічного забезпечення	282
<i>Ткаченко А.В.</i>	Актуальні проблеми психологічної допомоги та реабілітації учасників операції об'єднаних сил	284
<i>Третяк О.В.</i>	Правове регулювання Збройних Сил України у боротьбі з тероризмом	287
<i>Туз О.С.</i>	Структурно-функціональна модель психологічної готовності керівників оперативно-розшукових підрозділів до управління в умовах змін	290
<i>Тютюнник Л.Л.</i>	Досвід Великої Британії у збереженні психічного здоров'я військовослужбовців	293
<i>Ушаков А.С.</i>	Структура педагогічного професіоналізму викладача ВВНЗ	297
<i>Хайрулін О.М.</i>	Мовна гра як засіб інформаційно-психологічного протистояння	300
<i>Хміляр О.Ф. Хміляр Р.О.</i>	Діяти без наказу – вищий рівень військового вишколу військовослужбовця	304
<i>Хоменко В.С.</i>	Розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності викладачів у педагогічній теорії та практиці	306
<i>Черевичний С.В.</i>	Невизначеність в діяльності командира	309
<i>Чулуп Ю.О.</i>	Морально-психологічне забезпечення підготовки та ведення операцій (бойових дій)	312

<i>Шумейко А.П.</i>	Соціально-психологічні умови формування іміджу майбутнього офіцера-психолога Збройних Сил України в умовах навчання у ВВНЗ	318
<i>Щерба А.А.</i>	Щодо фахової компетентності військового фахівця	321
<i>Щерба О.В.</i>	Використання кейс-технології для розвитку комунікативної компетентності курсантів ВВНЗ	323
<i>Шимко Д.Г.</i>	Структурні компоненти професійної адаптації молодих офіцерів: змістовна характеристика	325
<i>Щербинський Є.Г.</i>	Проблеми психологічної готовності військовослужбовців до виконання завдань за призначенням	327
<i>Юркова О.І.</i>	Характеристика структури психологічної готовності військовослужбовців до виконання бойових завдань	329

3. Наказ Генерального штабу Збройних Сил України від 04.01.2017 №4 “Про затвердження Інструкції з організації інформаційно-пропагандистського забезпечення у Збройних Силах України”.

*П'янківська Л.В., кандидат психологічних наук,
старший викладач кафедри педагогіки,
психології, медичного та фармацевтичного
права Національної медичної академії
післядипломної освіти ім. П. Л. Шупика
ORCID ID 0000-0001-9086-271X*

ПСИХОЛОГІЧНІ МОДЕЛІ І ТЕХНІКИ ПОСТТРАВМАТИЧНОГО ЗРОСТАННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

*Your trauma is not your fault, but your healing is
your responsibility.
Beth Moore*

Тривалість і масштабність операції об'єднаних сил (далі – ООС) на Сході держави спричинюють випробування фізичних та психологічних ресурсів особистості військовослужбовців. Значна кількість учасників ООС зазнають впливу бойових стресорів, що призводять до трансформації їх внутрішнього світу, цінностей, поглядів, на життя, порушень соціалізації у мирному житті після повернення, впливають на ефективність виконання ними завдань, стають причиною збільшення небойових втрат, патологічних змін особистості у вигляді посттравматичного стресового розладу. За статистикою міжнародних досліджень військових конфліктів приблизно 90–95 % учасників бойових дій у майбутньому мають ряд медичних і соціальних проблем [13].

Водночас, саме негативні травматичні події здатні стимулювати військовослужбовців на позитивні особистісні зміни по другий бік травмуючого досвіду, шляхом сприйняття себе «іншим», через поліпшення відносин, визнання власних нових можливостей й вдячність за власне життя і духовне зростання. Тому актуальність проблематики посттравматичного зростання й пошук шляхів задля збереження і зміцнення психологічного здоров'я військовослужбовців гостро постають у сучасній психологічній науці.

Феномен «посттравматичного зростання» образно можна порівняти з віковим японським мистецтвом ремонту потрісканої кераміки – кінцугі. Ця техніка витончено підкреслює з'єднання зламаних частин за допомогою лаку, змішаного з порошками золота, срібла і платини. У зібраному вигляді відреставрований виріб має чудовий вигляд, незважаючи на свою «зламану історію». Філософія цієї техніки спрямовує нас на правильне ставлення як до речей, що нас оточують, так і життєвих негараздів. Вона навчає цінувати досвід, поважати біль, сприймати недосконалість, підкреслює красу шрамів, що роблять людину унікальною [2].

У 90-х роках минулого століття дослідники Л. Калхун, Р. Тедескі уперше ввели у науковий обіг поняття «посттравматичне зростання», під яким розуміють позитивну психологічну зміну, що пережита людиною у результаті негараздів та інших проблем, задля переходу на більш високий рівень функціонування [1; 16].

Чо Дальніум и Крістал Л. Парк зазначають, що посттравматичне зростання не є поодиноким феноменом [6]. Дослідниця стресу К. Макгонікал окреслює спектр розповсюдження посттравматичного зростання. Вона вказує, що 99 % фахівців невідкладної медичної допомоги, що мають справу зі стражданнями та болем інших людей відчувають посттравматичне зростання, 74 % ізраїльтян, що пережили теракти, 83 % жінок з діагнозом ВІЛ/СНІД [3, с. 284].

Сучасні науковці Дж. Шекспір-Фінч та Ж. Лурье-Бек у своїх мета-дослідженнях вказують на прямий взаємозв'язок посттравматичного стресового розладу з посттравматичним зростанням [15]. Ґрунтовне дослідження В. Хельгесон, К. Рейнолдс та П. Томіч також дало змогу констатувати, що чим сильніший рівень посттравматичного стресу, тим вищий рівень посттравматичного зростання. Водночас при цьому спостерігається пряма кореляція позитивних наслідків пережиття травми із такими показниками як: оптимізм, релігійність, позитивний психологічний добробут, та копінг-стратегії позитивної реінтерпретації, прийняття та заперечення [10]. С. Джозеф, Л. Батлер доводять наявність криволінійного зв'язку між посттравматичним стресовим розладом та посттравматичним зростанням [9]. Зарубіжні дослідники Д. Кнут, Д. Кель, М. Голубова, Л. Халс та С. Шмідт акцентують увагу на тому, що посттравматичний стресовий розлад є «двигуном» посттравматичного зростання й «механізмом», що призводить до позитивних змін особистості [12].

У цьому контексті варто звернути увагу на спостереження професора Терези Бетанкур, що працювала у 80-х роках минулого століття з дітьми-солдатами із Сьєра-Леоне, яких примушували приймати участь у бойових діях. Вона відмітила їх стійкість до життя і прагнення у майбутньому оволодіти професіями лікаря, журналіста або учителя [3, с.144]. Ряд зарубіжних науковців стверджують що ті солдати армії США, що найбільше пережили боїв, важкотравмуючих ситуацій та позитивно сприймають передислокацію у місця бойових дій – менше мають проявів посттравматичного розладу чи депресії [17]. Досліджуючи ізраїльських ветеранів С. Декель, Т. Ейн-Дор, З. Соломон встановили, що високий рівень посттравматичного стресового розладу у 1991 році слугував предиктором більшого посттравматичного зростання у 2003 при належній їх соціально-психологічній підтримці, а високий рівень посттравматичного стресового розладу у 2003 сприяв прогнозуванню у них посттравматичного зростання у 2008 році [7].

Детальніше зупинимось на основних моделях та техніках посттравматичного зростання. Найбільш відомою є **функціонально-описова модель інвентаризації посттравматичного зростання**, що була розроблена Л. Калхун і Р.Тедескі. У запропонованій моделі автори виділили п'ять ключових областей зростання: відношення до інших, нові можливості, особистісна сила, духовні зміни і вдячність за життя [14]. Ці області описують суб'єктивні переживання, так званого процвітання особистості й виділені у базові шкали психодіагностичного опитувальника.

Серед важливих позицій у психотерапевтичній роботі з посттравматичним зростанням Л. Калхун і Р. Тедескі виділяють [5]:

1. Зростання після травматичної події необхідно розглядати через трансформацію особистості: сутність людини, переосмислення нею травми.
2. Усвідомлення наявної можливості потенціалу до посттравматичного зростання.
3. Уникання примусового «думання» про посттравматичне зростання військовослужбовцем.
4. Приділення уваги «активному слуханню» і спостереження за зростанням при його появі.
5. Звертання уваги на позитивні зміни у житті клієнта.
6. Обов'язкове емпатійне віддзеркалювання військовослужбовцю позитивних змін, коли вони з'явилися.
7. Заохочення розмови про негативні та позитивні зміни.

Для посттравматичного зростання С. Джозеф [8], пропонує **THRIVE-модель** (thrive (англ.) – процвітання, добробут), де процвітання він розглядає не тільки як стійкість, але і додаткове подальше поліпшення якості життя по відношенню до негативних життєвих подій. Базовими елементами моделі він виділяє:

- *taking stock* (інвентаризація): психологу потрібно обов'язково переконатися, що військовослужбовець у безпеці й навчити його справлятися із посттравматичним стресом за допомогою психологічних технік, наприклад шляхом застосування технік експозиції;

- *harvesting hope* (збирання надії): навчати військовослужбовця мати надію на майбутнє, приміром, через читання книг чи перегляду фільмів з історіями людей, які пройшли через схожі життєві ситуації;

- *re-authoring* (ре-авторизація): запропонувати учаснику бойових дій переписати свій досвід через створення історії, техніки експресивного письма, щоб віднайти нові можливості чи перспективи;

- *identifying change* (ідентифікація змін): періодично проводити дослідження посттравматичного зростання шляхом застосування психодіагностичних опитувальників та тестових методик;

- *valuing change* (ціннісні зміни): сприяти розвитку та підсилювати впевненість у нових пріоритетах військовослужбовця;

- *expressing change in action* (зміни у дії): разом з клієнтом постійно віднаходити індивідуальні дієві способи соціалізації посттравматичного зростання, для прикладу планування часу, спілкування зі значимими людьми.

Ефективною при роботі з посттравматичним стресовим розладом є **терапевтична спіральна модель**, розроблена і вдосконала Франческою Тоскані та Кейт Хаджінс. Дана модель є інтегрованим форматом класичної психодрами, теорії прихильності і сучасних досягнень нейробіології і теорії травм задля безпечної роботи з травмою. Розробники моделі констатують, що «посттравматичний стресовий розлад не є невеликовим захворюванням. У міру того, як клієнти набираються сил, щоб перебороти власну травму, вони розуміють, що можуть перемагти його у посттравматичному зростанні» [11].

Заснована на травмі терапевтична спіральна модель для зміни самоорганізації людей базується на експериментальних методах. Вона представляє собою першу внутрішню карту ролей для роботи з частинами себе. Ядро внутрішньої ролі особистості, що пережила травму (TSIRA) представлене у вигляді триетапної моделі, що складаються із розпорядчих ролей, травматичного трикутника і ролі трансформації й посттравматичного зростання.

Психотерапевт Р. Лернер задля виявлення та закріплення посттравматичного зростання у клієнтів рекомендує використовувати як ефективну стратегію: **написання оповідань про події власного життя** [4]. Він пропонує покрокову схему написання власної розповіді: 1. Давним-давно ... (поранення). 2. А коли він виріс ... (теперішній час). 3. Історія змінилася, коли ... (бачення). Поетапне написання оповідання допомагає переосмислити травматичні події й усвідомити, що посттравматичне зростання – це реальний, дієвий процес адаптування до життя.

Ефективною для роботи з посттравматичним зростанням є техніка запропонована К. Макгонігал **«Перетворення стресу: свідомо шукайте світлу сторону в труднощах»** [3, с.294-296]. Автор виділяє такі основні кроки у виконанні техніки: 1. Виберіть певну одну складну життєву ситуацію або недавній стресовий досвід. 2. Винесіть з нього щось позитивне і якщо так, то що? 3. Подумайте, як Ваше життя змінилося на краще після пережитого? 4. Чи призвів це досвід до якихось позитивних змін в Вас?

Також К. Макгонігал під час виконання техніки рекомендує використовувати запропонований список позитивних змін, що часто відмічаються людьми, які мали складні життєві ситуації, втрати, травми. Вона пропонує переглянути його й подумати, чи можна знайти певні ознаки цих переваг у себе: 1. Усвідомлення власних сил. 2. Усвідомлення цінності життя. 3. Духовне зростання. 4. Зміцнення соціальних зв'язків. і відносин з людьми. 5. Усвідомлення нових можливостей і напрямків розвитку. Водночас, кожна з виділених ознак має ряд запитань для переосмислення і розуміння ситуації.

Автор техніки зазначає, що у ході експериментального дослідження навіть двоххвилинна робота з даною технікою змінювала сприйняття травматичних подій особистістю. У досліджуваних також проводилось вимірювання активності лицьових м'язів. «Перезавантаження» мислення у них сприяло зниженню напруженості м'язів лоба і спостерігалася сильна активація великого скулоподібного м'яза, що відповідає за появу

посмішки на обличчі. Також в учасників експерименту проявлялись ознаки турботи та дружби, що відповідають фізіологічним проявам вдячності і прихильності [3, с.291-292].

Отже, ми бачимо, що наявні проблеми психологічного супроводження, збереження і зміцнення психологічного здоров'я військовослужбовців потребують відповідних зусиль з їх подолання як на рівні держави, так і шляхом удосконалення професійного рівня психологів. Запропоновані психологічні моделі та техніки посттравматичного зростання є ефективними під час психологічного супроводження зазначеної категорії військовослужбовців та сприяють мінімізації у них проявів психологічної травматизації. Через техніки посттравматичного зростання, як через філософію кінцугі, військовослужбовці навчаться сприймати свою унікальність й цінувати власний досвід, як мудрість.

Список використаних джерел:

1. Зубовський Д. (2019). Особистісне зростання учасників АТО у посттравматичний період : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.09. Київ, 2019. 285 с.
2. Збаражська А. Кінцугі – мистецтво недосконалості. 20.08.2019. URL: <https://plomin.club/skirts-the-art-of-imperfection/>
3. Макгонигал К. Хороший стресс как способ стать сильнее и лучше. М. : «Альпина Паблишер», 2019. 352 с.
4. Adena Bank Lees. Posttraumatic Growth There can be positive change after adversity. *Psychology Today*. Apr. 18, 2019. URL:<https://www.psychologytoday.com/intl/blog/surviving-thriving/201904/posttraumatic-growth>.
5. Calhoun L. G., Tedeschi R. G. Facilitating Posttraumatic Growth: A Clinician's Guide. *Routledge*. 1999. 184 p.
6. Cho, Dalnium, and Cristal L., Park. Growth Following Trauma: Overview and Current Status." *Terapia Psicológica*. 2013.Vol. 31, № 1. P. 69–79.
7. Dekel, S., T. Ein-Dor & Z. Solomon. Posttraumatic growth and posttraumatic distress: A longitudinal study. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*. 2012. Vol. 4(1), P. 94–101.
8. Joseph S. What Doesn't Kill Us: A guide to overcoming adversity and moving forward. Piatkus, 2013. 336 p.
9. Joseph S., Butler L. Positive Changes Following Adversity PTSD. *Research Quarterly*. 2010. Vol. 21 (3), P. 1–3.
10. Helgeson V. S., Reynolds K. A., Tomich P. L. A Meta-Analytic Review of Benefit Finding and Growth. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*. 2006. Vol. 74 (5), P. 797–816.
11. Hudgins K. Psychodrama Revisited: Through the Lens of the Internal Role Map of the Therapeutic Spiral Model to Promote Post-traumatic Growth. *Zeitschrift für Psychodrama und Soziometrie*. 2019. Vol. 18, P. 59–74. <https://doi.org/10.1007/s11620-019-00483-7>
12. Kehl, Doris, Daniela Knuth, Marketa Holubova, Lynn Hulse, and Silke Schmidt. Relationships between firefighters' postevent distress and growth at different times after distressing incidents. *Traumatology*. 2014. Vol 20(4), P. 253–261.
13. Khmiliar O. F., Krasnov V. V., Piankivska L. V., Handzilevska H. B., Osodlo V. I. Servicemen in the Phantom Pain «Captivity»: Associative-Narrative Analysis of the Problem. Военнослужащий в «плёну» фантомной боли: ассоциативно-нарративный анализ проблемы. *Psychiatry, psychotherapy and clinical psychology*. 2020. Vol. 11, № 3. P. 632–744.
14. Meichenbaum D, Calhoun LG, Tedeschi RG. Handbook of posttraumatic growth: Research and practice . Mahwah, NJ: *Lawrence Erlbaum*. 2006. P. 355–368.
15. Shakespeare-Finch, Jane, and Janine Lurie-Beck. A meta-analytic clarification of the relationship between posttraumatic growth and symptoms of posttraumatic distress disorder. *Journal of anxiety disorders*. 2014. Vol. 28, Issue 2, March. P. 223–229. <https://doi.org/10.1016/j.janxdis.2013.10.005>

16. Tedeschi R.G., Calhoun L.G. Posttraumatic growth: Conceptual foundations and empirical evidence. *Psychological Inquiry*. 2004. Vol. 15, P.1–18.

17. Wood, Michael D., Thomas W. Britt, Jeffrey L. Thomas, Robert P. Klocko, and Paul D. Bliese. Buffering Effects of Benefit Finding in a War Environment. *Military Psychology*. 2011. Vol. 23, №. 2. P. 202–219.

Рибчук О.О., старший викладач кафедри суспільних наук, Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, доктор філософії, підполковник

Вінтоняк В.Ф., доцент кафедри суспільних наук, Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, кандидат психологічних наук, підполковник

СУБ'ЄКТ – СУБ'ЄКТНІ ВІДНОСИНИ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ ЛІДЕРІВ В УМОВАХ ВВНЗ

Не викликає суперечок думка про те, що для сучасних Збройних сил, офіцер – це військовий лідер. Довкола характеристик військового лідера вже тривалий час точаться наукові дискусії, існують розбіжності в поглядах на природу лідерства та шляхи його розвитку. Однак більшість дослідників сходяться на думці, що військовий лідер – це сформована, зріла особистість, військовий професіонал, який постійно вчиться всьому новому, не зупиняється досягнувши результату, не прагне керувати іншими тільки ради власної вигоди. Ця людина користується повагою, приємна в спілкуванні і є продуктивним працівником, вона може впливати на інших і порівняно легко завойовує послідовників.

Оскільки підготовка військових лідерів відбувається в умовах освітнього процесу ВВНЗ, то актуальності набуває питання щодо характеру педагогічної взаємодії. Що забезпечить розвиток самостійності, відповідальності, активності майбутніх військових лідерів? На наш погляд таких ознак офіцер набуває в результаті педагогічної взаємодії побудованої на основі суб'єкт-суб'єктних відносин.

З позиції психології поняття «відносини» розглядаються як процес суб'єктивного переживання взаємозв'язків між людьми, який об'єктивно проявляється в характері та способах їх взаємних впливів під час спільної діяльності та комунікації. У педагогіці поняття «відносини» вживається тоді, коли розкриваються зв'язки особистості з суспільством, процеси формування людини в колективі, коли йдеться про взаємодію викладачів і тих, хто навчається, характер поведінки, дії, вчинків людей, підхід до різних педагогічних явищ. Це дуже важливо усвідомити, оскільки весь освітній процес у ВВНЗ відбувається на основі відносин, в які вступає викладач, передаючи необхідний досвід і знання, та слухач, що засвоює їх. Педагогічні відносини – це спеціально організована під керівництвом викладача творча, морально-етична взаємодія суб'єктів педагогічного процесу, спрямована на досягнення освітньої мети.

Реалізація гуманістичної освітньої парадигми вимагає від викладача ефективної побудови педагогічних відносин, визначальною складовою, яких є стосунки у системі «викладач-слухач».

Розуміння суб'єкт-суб'єктних відносин, як категорії педагогіки дозволить викладачу пізнати виховання, як соціально-особистісне явище. Це зумовить оптимальне поєднання в формуванні лідерської позиції слухача індивідуального та соціального, а також дозволить викладачу усвідомити, що співпраця і співтворчість є ніщо інше, як найвищий рівень розвитку відносин у системі «викладач-слухач». Розуміння суб'єкт-суб'єктних відносин, як